

Anouke Bakx benoemd tot bijzonder
hoogleraar begaafdheid

Een spin met 10 poten?

In een bomvolle Senaatszaal van de Radboud Universiteit sprak Anouke Bakx op vrijdag 12 april haar inaugurale rede uit: *Begaafde leerling zoekt leerkracht*. Daarmee werd zij officieel bijzonder hoogleraar begaafdheid. In het slotwoord van de ceremonie richtte rector magnificus Han van Krieken zich tot de nieuwe professor: 'Wat me trof in uw rede was de verbinding die u legt tussen het onderzoek en de praktijk; de praktijk en het onderzoek. Steeds weer, op en neer, om van elkaar te leren.'

TEKST: CARLA DESAIN

FOTO'S: LARISSA RAND EN CARLA DESAIN

Het Nijmeegse hoogleraarschap is voor Anouke Bakx een ambt voor één dag in de week. De rest van haar werkweek blijft ze lector leren & innoveren bij Fontys Hogeschool Kind en Educatie in Tilburg. De dag voor de oratie sprak Talent met haar.

Hoe combineer je je werk in Tilburg en dat in Nijmegen?

'Een hoogleraarschap van één dag per week is natuurlijk heel weinig. Maar ook mijn Tilburgse werk gaat over begaafdheid, ik kan beide goed combineren. Ik werk samen met allerlei verschillende onderwijsprofessionals: lerarenopleiders, leraren, onderzoekers, experts en studenten. Dus ik kan mensen bij elkaar brengen en verbinding leggen tussen onderzoek, opleiding en praktijk. Als ik naar een congres ga, kan ik de opgedane kennis op beide werkplekken delen en inzetten. En bij subsidieaanvragen voor onderzoek kan ik soms beide instellingen meenemen.'

Wat is precies het overkoepelende thema in je werkzaamheden?

'Ik ben gedreven om tot beter en passender onderwijs te komen voor begaafde kinderen, binnen het reguliere basisonderwijs. In de wetenschap is al redelijk wat kennis over begaafde kinderen en hoe zij denken en leren. Maar in de praktijk hoorde ik van leraren steeds opnieuw over hun handelingsverlegenheid: 'Over het algemeen lukt ons wel om aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van gemiddelde leerlingen en van leerlingen die moeite hebben met leren. Maar we vinden het best moeilijk om in een reguliere klas ook nog de begaafde kinderen

goed aandacht te geven.’ Mijn eigen pabo-studenten vertelden: ‘Begaafde kinderen zijn leuk om mee te werken, maar we leren er zo weinig over.’ Bovendien wijzen onderzoekers er geregeld op dat de motivatie en prestaties van begaafde Nederlandse leerlingen lager zijn dan in andere landen. Dus richt ik me in al mijn werkzaamheden op het bij elkaar brengen van kennis en expertise rondom begaafdheid binnen (wetenschappelijk) onderzoek, opleiding en onderwijs – waarbij ik me vooral richt op het basisonderwijs.’

Welke wetenschappelijke theorie biedt de meeste handvatten voor (aankomende) leraren?

‘Om naar onderwijsbehoeften van kinderen te kijken, vind ik de zelfdeterminatietheorie heel geschikt. In Nederland is Luc Stevens hier *de* pleitbezorger van, de oorsprong ligt bij Richard Ryan en Edward Deci. Deze theorie heeft als

uitgangspunt dat mensen drie basisbehoeften hebben: autonomie, relatie en competentie. Als je goed aansluit bij deze drie basisbehoeften, motiveert dat kinderen om te leren; ze leveren betere prestaties en hun welbevinden neemt toe (zie kader).

In plaats van relatie wordt ook wel de term binding gebruikt, en dan vormen de basisbehoeften dus een abc’tje (autonomie, binding, competentie). Leuk gevonden, maar het suggereert een beetje dat het eenvoudig is om hieraan tegemoet te komen – en dat is niet zomaar zo.’

Loopbaan

Anouke Bakx besloot al jong dat ze naar de pabo wilde. ‘Voor een gymnasium-meisje was dat een ongebruikelijke keuze, omdat dat een hbo-opleiding is. Maar mijn ouders spoorden me aan mijn hart te volgen. Uiteindelijk combineerde ik de pabo (overdag) met een studie onderwijspsychologie (in de avond). Zo kon ik theorie en praktijk fantastisch met elkaar verbinden. Tijdens mijn wekelijkse stagedag bij de kleuters zag ik de ontwikkelingsstadia van Piaget voor mijn neus: het ene kind had wel door dat het aantal blokjes op tafel gelijk bleef, ongeacht hoe ik deze groepeerde; het andere kind was nog niet zo ver. Ik heb zoveel geleerd! Daarna heb ik drie jaar voor de klas gestaan, deels gecombineerd met een parttime aanstelling aan de universiteit. Twintig jaar geleden stapte ik over naar Fontys. Hier combineerde ik mijn baan als onderwijsconsultant met promotieonderzoek. In 2009 werd ik lector leren & innoveren bij Fontys Hogeschool Kind en Educatie. Ik richtte me eerst breed op de kwaliteit van de leraar basisonderwijs. In de loop van de jaren werd mijn invalshoek: passend onderwijs aan begaafde leerlingen. Sinds 1 mei 2018 combineer ik dat lectorschap met een bijzonder hoogleraarschap begaafdheid aan de Radboud Universiteit.’

‘Als je goed aansluit bij de basisbehoeften, motiveert dat kinderen om te leren.’

Gaat deze theorie ook op voor begaafde leerlingen?

‘Ja. We hebben vanuit mijn lectoraat bij Fontys eerst onderzoek gedaan onder 3.000 basisschoolleerlingen naar wat zij zelf een goede leraar vinden. Aan elk kind persoonlijk vragen ‘Hoe zie jij dat nou?’ lukt niet met zo’n grote groep. We hebben daarom een open methodiek (een ‘leraarspin’) gebruikt. Alle kinderen wilden graag meewerken en gingen heel serieus aan de slag. Daar kwam als belangrijkste leraareigenschap uit: ‘goed uitleggen, iemand die me iets leert’, op de voet gevolgd door de relatie met de leerkracht: ‘humor, geduld, begrip, aardig’. Daarna hebben we eenzelfde onderzoek

gedaan onder ruim 450 begaafde kinderen. Daaruit bleek dat voor begaafde leerlingen zelfs nog sterker geldt dat de relatie met – en vooral begrip van – de leerkracht het belangrijkste is.’

Wat betekent dit voor leerkrachten?

‘Je moet als leerkracht goed kunnen aansluiten bij de onderwijsbehoeften van (begaafde) kinderen, bij wat zij nodig hebben om goed tot leren te komen. Hiervoor is pedagogische sensitiviteit belangrijk en openstaan voor – en kennis hebben van – kenmer-

ken van begaafde leerlingen. Veel scholen hebben uitdagende materialen aangeschaft voor begaafde leerlingen, maar een goede relatie met en begrip van de leerkracht is belangrijker. Kinderen hebben liever echte aandacht dan een kast vol mooie plusmaterialen, waarmee ze op de gang zelfstandig – dus alleen – aan het werk gaan.’

Hoe kunnen leraren goed worden in aansluiten bij die specifieke onderwijsbehoeften?

‘Die drie basisbehoeften autonomie, relatie en competentie gelden voor iedereen, ook voor leerkrachten. Dus het is belangrijk om leerkrachten zelf sturing te laten geven aan hun eigen professionalisering (autonomie): ‘Wat zou je willen leren?’, ‘Waar loop je tegenaan?’ of ‘Waar zou je over drie jaar willen zijn?’. Dat de relatie hierin belangrijk is, weten we uit onderzoek: als je met meerdere collega’s een professionele leergemeenschap kunt vormen, leer je veel meer dan als je in je eentje naar een cursus gaat. Als je professionalisering zo aanpakt, gaan leraren gaandeweg merken: ‘Ik word een steeds betere professional’, dan groeit hun (gevoel van) competentie en hun professioneel zelfvertrouwen.’

De drie basisbehoeften

1. Autonomie: leerkrachten kunnen aan de behoefte van leerlingen aan zelfbeschikking tegemoet komen door keuzes te bieden (in bijvoorbeeld leeractiviteit, leerinhoud, tijd of plaats), uit te leggen wat de relevantie is om iets te leren, en door begrip te tonen als leerlingen niet meteen gemotiveerd zijn. Begaafde leerlingen trekken zich vaak terug of haken af als zij te weinig autonomie ervaren. Als zij daarentegen keuzemogelijkheden krijgen en als onderwijsactiviteiten aansluiten bij hun interesses, zijn begaafde leerlingen meer intrinsiek gemotiveerd.
2. Het gevoel van binding dat voortkomt uit de relatie met de leerkracht en medeleerlingen. Leerlingen staan meer open om te leren in een omgeving waarin de sfeer positief is en waar leerlingen onderling en met de leerkracht op een prettige manier omgaan. Het werkt verbindend als een leerkracht dicht bij de leerlingen staat, negatieve interactie voorkomt, leerlingen ondersteunt en hen het gevoel geeft dat ze welkom zijn en erbij horen.
3. Het gevoel competent te zijn voor wat er gevraagd wordt. Met name structuur bieden is hiervoor van belang, bijvoorbeeld door duidelijkheid in regels en in leerdoelen. Ook belangrijk is dat de leerkracht het leren ondersteunt, leerlingen aanmoedigt en uitdaagt met hoge verwachtingen en positieve feedback geeft. Het gevoel om niet competent te zijn of steeds taken te krijgen die allang beheerst worden, werkt demotiverend. Wat wel werkt voor begaafde leerlingen: hoge, maar wel reële doelen en verwachtingen, en uitdaging.

(Samengevat uit de inaugurale rede *Begaafde leerling zoekt leraar*.)

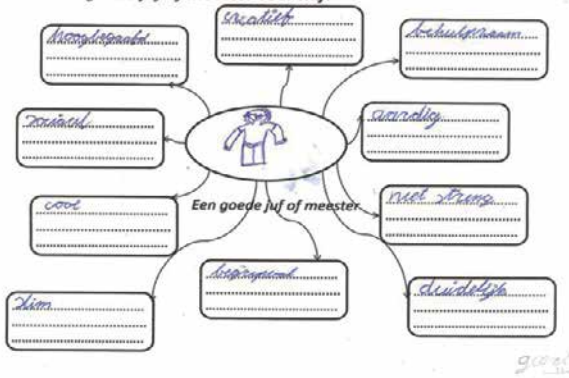
Dat klinkt goed; heb je ook onderzocht of het echt zo werkt?

‘Jazeker! Bijna drie jaar geleden richtten we in Tilburg POINT 013 (Passend Onderwijs voor Ieder Nieuw Talent) op. In deze werkplaats werken wetenschappers, lerarenopleiders, leerkrachten en studenten samen aan praktijkgericht onderzoek naar onderwijs aan begaafde leerlingen.

We werkten vanuit de thema’s ‘signaleren van begaafde leerlingen’ en ‘het motiveren van begaafde leerlingen’. Alle betrokkenen dachten mee over: ‘Wat zou je in de werkplaats willen onderzoeken?’, en ‘Welke experts kunnen we uitnodigen om van te leren?’ Eerst hebben we ons verdiept in signaleringsinstrumenten. We hebben de belangrijkste aangeschaft, uitgeprobeerd, en vervolgens uitgewisseld en besproken: ‘Wat is handig; en waar stuit je op?’ Daarna hebben we de ontwerpers van die instrumenten uitgenodigd om de achtergronden van hun instrumenten te bespreken.

En alle leerkrachten doen onderzoek in hun eigen groep, voor hun eigen specifieke onderzoeksvraag. Bijvoorbeeld over hoe je hogere orde

Wat is een goede juf of meester voor mij?

Leraarspin, ingevuld door een begaafde leerling

‘Dit is ons open onderzoeksinstrument dat we gebruiken om kenmerken van goed leraarschap te onderzoeken’, vertelt Anouke Bakx. ‘We noemen het de ‘leraarspin’; in internationale publicaties ‘teacher spider’. Toen we er mee in een groep begaafde leerlingen kwamen, gingen er meteen vingers omhoog: ‘Dat klopt niet, een spin heeft acht poten, geen tien’. Ik reageerde: ‘Jullie hebben gelijk. Het is eigenlijk geen goede naam. Hoe zouden jullie vinden als we ‘concept map’ zouden zeggen?’ ‘Veel beter!’ Zo zie je maar, ook als onderzoeker kun je leren van begaafde leerlingen, bijvoorbeeld over hoe je verhaal en je woordgebruik anders kunnen overkomen dan je bedoelde.’

denkvragen kunt inzetten in de groep, en of de kinderen er iets van opsteken. Het werkt echt goed. Deze onderzoekswerkplaats blijkt voor alle betrokkenen een krachtige leeromgeving te zijn. De kennis die we opdoen, delen we met alle geïnteresseerden via onze site (pointo13.nl), bijvoorbeeld in de vorm van kennisclips. Jammer genoeg loopt deze pilot, gefinancierd door OCW en NRO, binnenkort af. Dus we zoeken vervolgsubsidies. We willen graag door en willen ook nieuwe leraren de kans geven te participeren.’

Ga je in Nijmegen een POINT 024 opzetten?

‘In Tilburg draait het om praktijkgericht onderzoek, in Nijmegen leggen we het accent op de wetenschap en wat die kan bijdragen aan passender onderwijs voor begaafde leerlingen. We zijn net gestart met het wetenschappelijk expertisecentrum RATIO (Radboud Talent In Ontwikkeling). Dit initiatief is genomen door Evelyn Kroesbergen, Lianne Hoogeveen, Marjolijn van Weerdenburg en mij. RATIO gaat wetenschappelijk onderzoek naar begaafdheid stimuleren en de vertaling van onderzoek naar praktijk en beleid. Uiteraard zullen we de verworven inzichten delen met alle belanghebbenden.’

Wat zou je tot slot mee willen geven aan de lezers?

‘Een goede leraar met kennis en expertise betreffende begaafdheid kan een enorm verschil maken voor begaafde leerlingen. Als we alle krachten

bundelen (wetenschap, opleiding *en* praktijk), zijn we samen in staat echt passend onderwijs voor begaafde leerlingen te realiseren.’

De inaugurale rede van professor Anouke Bakx *Begaafde leerling zoekt leerkracht* is te vinden op de site van de Radboud Universiteit: repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/202618/202618.pdf

